

МОНГОЛ УЛС БОЛОН ОХУ-ЫН ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ХУУЛЬД ЗААСАН ЭД ХӨРӨНГӨ БИТҮҮМЖЛЭХ АЖИЛЛАГАА (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

Г.Жалбуу

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Омскийн академийн адъюнкт

Улс орнуудад эрүүгийн хэрэг үүсэх явцад эд хөрөнгө битүүмжлэх өөр өөрийн гэсэн онцлогууд байдаг бөгөөд энэ нь тухайн улсын түүх, улс төр, эдийн засгийн гадаад ба дотоод хүчин зүйл нөхцөлүүдээс хамаарч байдаг. Тэр дундаа хөрш зэргэлдээ орнуудын хувьд бие биедээ улс төр эдийн засаг, соёлын нөлөө үзүүлдэг төдийгүй үндэсний хууль эрх зүйн хөгжилд ч тэр нөлөөлөх нөлөөлөл ихээр ажиглагддаг. Дээрх байдлаар хөрш орнуудын хууль адил төстэй байдаг гэдгийг тайлбарлаж болох юм. Улс орнуудын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны онцлог шинж чанарыг судлах нь Монгол улсад тус институцийг хөгжүүлэхэд хувь нэмэр болох юм. Иймээс газар нутгийн хувьд ОХУ болон БНХАУ-ын дунд, хоёр их гүрнээр хүрээлүүлэн оршиж буй манай улсын хувьд Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд тухайн улс орнуудын хуультай харьцуулсан дүн шинжилгээ хийх бүрэн боломж бололцоо нээлттэй байдаг нь анхаарал татаж байна.

Монгол улсын хувьд илүүтэйгээр ОХУ-тай түүхэн нөхцөл байдлаар холбогддог. ЗХУ-ын тусламжтайгаар Азийн төвд орших манай улс тусгаар тогтнолоо олж авсан бөгөөд удаан хугацаанд ЗХУ-тай хамтарч хөгжин дэвшсэн түүхтэй. ЗХУ-ын бутрал нь Монгол улсын хувьд олон талт гадаад харилцааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх нөгөө

талаас Орос-Монголын харилцаа хөндийрөх нөхцөл болсон гэж судлаачид үздэг. Өнөөгийн байдлаар хоёр улс найрсаг харилцаатай оршиж байна. Энэ нь хоёр улсын хуулийн байгууллагууд тэр дундаа эрэн сурвалжлах, мөрдөн байцаах, хэрэг бүртгэх, прокурор, шүүх зэрэг хуулийн байгууллагууд хоорондын туршлага судлах, хамтран ажиллах үндэс нь болж байгаа юм.

Тус нийтлэлд ОХУ болон Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд заасан эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаатай холбогдсон асуудалд судалгаа, харьцуулалт хийлээ. Уг судалгаа нь хөрш орны дээр дурьдсан Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны ижил төстэй болон ялгаатай талуудыг олж тогтоох, хөгжлийн хандлагыг судлах, харьцуулалт хийж тухайн улсын хууль тогтоомжийн чиг хандлагыг тодорхойлж судлахад оршино.

ОХУ болон Монгол улсад явагдаж байгаа улс төр, эдийн засаг, нийгмийн өөрчлөлтүүдээс үүдэж эрх зүйн систем тэр дотроо эрүүгийн байцаан шийтгэх системийг өөрчлөн шинэчлэх шаардлага тулгарч байна. Түүнчлэн хүмүүнлэгийн зарчим, хүний эрхийг дээдлэх хэм хэмжээ, хүний эрхийг хамгаалах асуудлыг дэлхийн жишиг стандартад нийцүүлэх, эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны журмын талаар цогц ойлголтыг бий болгох, хоёр улсын хоорондын тэр дундаа нутаг дэвсгэрийн хувьд хил залган оршиж буй улсуудын хооронд эрүүгийн байцаан шийтгэх системийг хэрэглэх өвөрмөц арга замыг боловсруулах шаардлагатай байна.

Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаануудаас эд

хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь өөрийн гэсэн онцлогтой, өвөрмөц хэлбэртэй явагддаг ажиллагаа юм. Эд хөрөнгийг битүүмжлэх ажиллагаа нь албадан хийгддэг албадлагын шинж чанартай учир түүний мөн чанар, хэрэглэх үндэслэл ОХУ болон Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн аль хэсэгт хамаарагдах талаар хэвлэл мэдээллийн хуудаснаа багагүй хэлэлцүүлэг маргаан өрнөсөн байдаг.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх асуудлыг судлахын тулд “эд юмс, эд хөрөнгө” гэсэн ойлголтын утгыг зөв ойлгож хэрэглэх нь зүйтэй юм.

Эд юмс-бодит, нүдээр харагдах эд зүйлс бөгөөд хохирогчийн хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгийг¹ хэлэх ба түүнд учирсан хохирлыг эд хөрөнгөд учирсан хохирол гэж ойлгож болно.

“Эд” гэдэг нь “эдэлж хэрэглэж болох юм эдлэл”, “хөрөнгө” гэдэг нь “хүний хийгээд улс нийгэмд хамаарагдах өмч, үнэ бүхий зүйлийн нийт нэр” хэмээх утгыг Монгол хэлэнд тус тус илэрхийлдэг².

Харин “эд хөрөнгө” гэдэг нь “эд юм” гэдэгтэй утга нэг агуулгыг илэрхийлэх бөгөөд “юм” гэдэг нь Монгол хэлний аливаа бүх зүйлийг ерөнхийлөн нэрлэх үг юм³.

Монгол улсын Иргэний хуульд⁴ “аливаа этгээдийн эзэмшилд байгаа эд юмсыг эд хөрөнгө” гэж тодорхойлсон байдаг.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны ойлголтод

¹ Иргэний хуулийн 84 дүгээр зүйлийн 84.2 дах хэсэг.

² Я.Цэвэл. Монгол хэлний товч тайлбар толь. УБ., 1966., 716. 889 дэх тал

³ Мөн бүтээлийн 289 дэх тал

⁴ Монгол улсын Иргэний хуулийн 84 дүгээр зүйл

ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

битүүмжлэгдсэн эд хөрөнгийг захиран зарцуулахыг хориглодог. Өөрөөр хэлбэл худалдах, бэлэглэх, солих мөн бусад гэрээслэхийг хориглоно. Энэ нь тухайн эд зүйлсийг хууль ёсны эзэмшигчид, түүний төрөл төрөгсдөд болон бусад этгээдүүдэд хүлээлгэн өгч бүрэн бүтэн байлгахыг шаарддаг. Хураагдан авсан болон албадан авсан эд хөрөнгийг харж хандуулан хамгаалалтанд нь өгсөн этгээд хууль бусаар нуун дарагдуулсан, бусад дамжуулсан, болон үүнтэй адилаар банк санхүүгийн байгууллагуудаар хураагдсан мөнгөн тэмдэгтийг хууль бусаар дамжуулан ашигласных нь төлөө Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн 244-р зүйлээр, ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 312-р зүйл ангид зааснаар тус тус тухайн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан байдаг.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь албадлагын болон урьдчилан сануулах хэрэглүүр болдог бөгөөд уг хэрэглүүрийн гол зорилго нь байцаан шийтгэх ажиллагааны талуудын хууль бус үйлдлийг анхааруулах зорилготой юм⁵. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны зорилго нь гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол болон гэмт хэргийн шинжтэй эд зүйлийг цаг алдалгүй олж илрүүлж хохирогчийн хохирлыг барагдуулах, улсад оруулах ёстой орлогыг тодорхойлоход мөн оршино.

Хохирлыг нөхөн төлүүлэх ажиллагаа нь хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд сэжигтэн яллагдагчийн хувьд сайн дурын шинжтэй байдаг. Өөрөөр хэлбэл энэ шатанд түүний хувьд гэм буруутай нь нотлогдоогүй тул хэрвээ сэжигтэн, яллагдагч гэм буруугаа ухамсарласан болон хохирогчийг энэрч өрөвдсөн сэтгэлээр өөрөө сайн дураараа хохирол төлж болдог⁶.

ОХУ-д “Иргэн бүр эд хөрөнгө өмчлөх, эзэмших, ашиглах, тэдгээрийг захиран зарцуулах

эрхтэй” гэж хуульчлан зааж өгсөн байдаг бол Монгол улсын хувьд “Хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй. Хувийн өмчийг хууль бусаар хураах, дайчлан авахыг хориглоно. Төр, түүний эрх бүхий байгууллага нь нийгмийн зайлшгүй хэрэгцээг үндэслэн хувийн өмчийн эд хөрөнгийг дайчлан авбал нөхөн олговор, үнийг төлнө” гэж заасан байдгаас харахад уг эрхийг шүүхийн шийдвэр болон бусад хууль тогтоомжийн дагуу хязгаарлаж болохыг тусгайлан хуульчлан зааж өгсөн.

2014 оны ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд эд хөрөнгийг битүүмжлэх ажиллагааг албадлагын арга хэмжээ болгон хуульчлан тогтоосон⁷. Энэхүү ажиллагаа нь сэжигтэн яллагдагчийн Үндсэн хуулийн дээр дурдсан эрхийг нь хязгаарладаг. ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг албадан хийхээр заасан байдаг бол Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн тодорхой ажиллагаанд тусгаж өгсөн байна.

2002 оны Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 134-р зүйлд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг Эрүүгийн процессын тодорхой ажиллагаа болгон хуульчилсан. Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг ерөнхийд нь зохицуулсан боловч эд хөрөнгө битүүмжлэх үндэслэл, түүний үнэлгээг тогтоох журам, эд хөрөнгийг битүүмжлэх тухай шийдвэрийг гүйцэтгэх, битүүмжлэгдсэн эд хөрөнгийг хадгалах болон чөлөөлөх, ямар ямар эд хөрөнгийг битүүмжилж болох талаарх процессын ажиллагааг нарийвчлан тусгаагүй.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх

ажиллагааг ашиглахгүйгээр эд хөрөнгийн нэхэмжлэлийг хангах болон эд хөрөнгийг хураах шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг хангахад хүндрэлтэй. Өнөө үед шүүх хурал болохоос өмнө байцаан шийтгэх ажиллагааны явцад гэмт явдлаар учирсан эд материалын болон сэтгэл санааны хохирлыг арилгахад авч болох цорын ганц арга хэмжээ нь энэ юм. Учирсан хохирлыг улсаас нөхөн төлүүлэхийг хангах болон гэмт хэргээс хохирогчийн эрхийг хуулиар хамгаалах тухай ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 52-р зүйлд заасан хэм хэмжээг биелүүлэх нь эд хөрөнгө битүүмжлэх замаар хэрэгждэг. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 104-р зүйлийн 104.1 дэх хэсэг болон 104-р зүйлийн 104.2 дах хэсэгт заасан эд хөрөнгө хураах мөн тус улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 73-р зүйлийн 73.1-ээс 8 дах хэсэгт заасан заавал тогтоох ёстой нөхцөл байдлуудын жагсаалтанд орсон байдаг. ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 115 дугаар зүйлд заасан эд хөрөнгө битүүмжлэх заалт нь шүүхийн журам болон эзэмшигчийн эд хөрөнгийг хамгаалах тухай тус улсын Үндсэн хуулийн заалттай нийцдэг. Дээрх ажиллагааг явуулах үндэслэл нь тодорхой зүйлээс шалтгаалдаг. Үүнд: Эд зүйл нуун дарагдуулах, хөдлөх хөрөнгийг зарахаар зарлал тараасан, нэхэмжлэлийн дагуу хохирлыг сайн дураараа барагдуулахаас зайлсхийсэн болон татгалзсан, дуудсан цагт ирэхээс зайлсхийсэн болон бодит үнэнийг тодруулахад саад болсон зэрэг асуудлуудаас үүсдэг. Гэвч практикт энэхүү үндэслэл нь тодорхой биш мөн хэрэгждэггүй. Зөвхөн шүүхийн шийдвэрийн дагуу гаргадаг.

Монгол улсын хувьд “Иргэний нэхэмжлэл болон эд хөрөнгө хурааж болзошгүй явдлыг хангах зорилгоор яллагдагч, сэжигтэн, эсхүл хуулиар тэдний төлөө эд материалын хариуцлага хүлээвэл зохих хүмүүсийн

⁷ ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх заалт

⁸ Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.3 дах заалт

⁹ ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 115 дугаар зүйл., 2014., 79-80 дах тал

⁵ Прасковьян Д.А. Обеспечение гражданского иска: правовая природа и система средств. М., 2006. 112 с.

⁶ Мөн бүтээлийн 30 дах тал

эд хөрөнгийг битүүмжлэх үүрэгтэй”¹⁰ мөн “эд хөрөнгө битүүмжлэх тухай хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч үндэслэл бүхий тогтоол гаргаж прокуророор батлуулна”¹¹ гэж заасан байдаг бол ОХУ-д эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь зөвхөн шүүхийн шийдвэрээр явагддаг бөгөөд “хэн ч өөрийн эд хөрөнгөө шүүхийн шийдвэргүйгээр хязгаарлуулахгүй, хасуулахгүй байх эрхтэй”¹² гэж хуульчилан зааж өгсөн.

Үүнээс үзэхэд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны эрх зүйн үндэслэл нь Монгол улсад прокурорын зөвшөөрлөөр харин ОХУ-д шүүхийн шийдвэрээр хийгддэгээрээ ялгаатай.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх үндэслэл:

Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны үндэслэл нь баримтат мэдээлэл дээр тулгуурладаг. Энэ нь тодорхой этгээд гэмт хэрэг үйлдсэн тухай, уг гэмт хэргийн улмаас хохирол учирсан тухай, хохирлоо барагдуулахын тулд иргэний нэхэмжлэл гаргасан, заавал хураан авч улсын орлого болгохоор заасан ял шийтгэлтэй гэмт хэрэг байх тухай асуудал байдаг. Эсхүл бусад нэхэмжлэл гаргуулж авахаар шаардсан болон гэмт хэрэг үйлдэх замаар олж авсан эд хөрөнгө, эд зүйлсийг хураалгуулахаар цагдаагийн байгууллагад хандсаныг дээрх баримтат мэдээлэл гэдэгт хамруулж ойлгож болно.

Эд хөрөнгө битүүмжлэхэд тодорхой эрүүгийн хэрэгт хамааралтай нотлох баримт шаардагдах бөгөөд эдийн болон сэтгэл санааны хохирол нь тухайн ажиллагааг хэрэгжүүлэх үндэслэл юм¹³. Мөн нэхэмжлэгч цагдаа, прокурор, шүүхэд тухайн хохирлыг барагдуулахыг хүссэн нэхэмжлэлтэйгээр хандана.

¹⁰ Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 134 дүгээр зүйлийн 134.1 дэх заалт

¹¹ Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 134 дүгээр зүйлийн 134.3 дэх заалт

¹² ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 35 дугаар

зүйлийн 35.3 дах заалт

¹³ Аршба Г.В., Гирько С.И., Николук В.В. Наложение ареста на имущество: учеб.-практ.

пособие. М., 2004. 89 с.

Үүнээс гадна сэжигтэн, яллагдагч нь эд хөрөнгийг нуун далдлах, хаяж гээх, бусдад дамжуулах, зарж борлуулж болзошгүй нөхцөл байдал илэрвэл эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг хийх шаардлагатай үндэслэл бий болох юм. Тухайн үндэслэл нь эрүүгийн хэргийн нотлох баримтан дээр тулгуурлана. (Жишээнь: эд хөрөнгийг нуух гэж оролдох, хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийг худалдах зар өгөх, дуудсан цагт хүрэлцэн ирэхгүй байх, өөрийн хүслээр хохирлыг төлж барагдуулахаас зайлсхийх болон бусад). Эдгээр үндэслэлүүд нь ОХУ-ын Үндсэн хуулийн цэцийн гаргасан тайлбарт тодорхой заагдсан байдаг.

Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь эрүүгийн гэмт хэрэгт авдаг дэлгэрсэн үр ашигтай арга хэмжээ юм. Эд хөрөнгө битүүмжлэх үндэслэлийг дараах байдлаар авч үзэж болох юм.

Үүнд:

- Иргэн иргэний нэхэмжлэл гаргах. Энэ нь уг хүн өөрөө эсвэл хуулийн этгээд нь тухайн хүнд биеийн болон эд хөрөнгийн, сэтгэл санааны хохирол учруулсантай холбоотойгоор гаргана. Иргэний нэхэмжлэлд гэмт хэргийн хамтран оролцогчид ижил хариуцлага хүлээнэ. Тиймээс нэхэмжлэлийг хангахад гэмт хэргийн хамтран оролцогчдын эд хөрөнгийг нэхэмжилсэн эд хөрөнгийн нийт үнэлгээнээс хэтрүүлэхгүйгээр битүүмжилж болно.

- Эрүүгийн хэргийн бусад эд хөрөнгийн нэхэмжлэл гаргах. Үүнд процессын болон шүүхийн зардал хамаарна. Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд оролцогчдыг гүйцэтгэх ёстой үүргээ биелүүлээгүйх нь төлөө шүүхээр мөнгөн нэхэмжлэл гаргуулах болон мөнгөн торгууль оногдуулах зэрэгт.

- Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн 49-р зүйл болон ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 104-р зүйл 104.1 дэх хэсэгт заасан эд зүйл нь сэжигтэн яллагдагч болон бусад этгээдэд шилжсэн байгаа нь битүүмжилж хураан авах шаардлагатай хуульд заасан

үндэслэл байвал. Тухайлбал Монгол улс болон ОХУ-ын эрүүгийн хуульд тусгайлан заасан гэмт хэргийг үйлдэн олж авсан эд зүйлс болон мөнгөн тэмдэгтийг хураан авч бэхжүүлэх хууль ёсны эзэмшигчид нь эргүүлэн өгөх ёстой.

Хоёр улсын практикт хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч нар эрүүгийн хэргийг мөрдөн шалгахдаа эрүүгийн хэргийн нотлох баримт болон сэжигтэн, яллагдагчийг илрүүлэхэд гол анхаарал, хүчээ хандуулж ажиллагаагаас болж иргэний нэхэмжлэл, шүүхийн шийдвэрийг хангах, хохирогчийн хохирол барагдуулах асуудал орхигддог. Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн 49-р зүйл болон ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 104-р зүйлийн 104.1 дэх хэсэгт заасан хураагдах ёстой эд хөрөнгө, иргэний нэхэмжлэл болон бусад эд хөрөнгийн нэхэмжлэл дэх шүүхийн шийдвэрийг хангах битүүмжлэн хураан авах ёстой эд хөрөнгө мөн өөрийн ажиллаж байгаа эрүүгийн хэргийн эрэн сурвалжлагдаж байгаа эд хөрөнгө зэрэг дээр уг ажиллагааг хугацаа алдалгүй авч байх шаардлагатай юм.

Судлаач миний бие 2014 онд ОХУ, Монгол Улсын нийт 120 мөрдөн байцаагч, хэрэг бүртгэгч нараас санал асуулга авсан ба оролцогчдын 95% нь хариулахдаа эхлээд сэжигтэн яллагдагчийн гэм бурууг нотлосон нотлох баримтийг олж авахад анхаарах ёстой ба дараа нь хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны төгсгөлд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг хийх хэрэгтэй гэж хариулжээ. Мөн эд хөрөнгийг илрүүлэх, битүүмжлэхэд төдийлөн анхаарахгүй байгаа нь тухайн хэрэгт холбоотой этгээд нь мөрдөн байцаах байгууллагаас эд хөрөнгөө ямар нэгэн аргаар нуух, зарах эрсдэлийг бий болгож байгааг анхаарах хэрэгтэй.

Мөн судалгаанд оролцогчдын 64.6 хувь нь иргэний нэхэмжлэл гаргаагүй байхад эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа хийдэггүй гэж хариулсан нь зөвхөн иргэний нэхэмжлэлийг хангахын тулд уг

ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

ажиллагааг хийж байгааг харж болно. Мөн 95 хувь нь хүний оюуны өмчийг битүүмжилж байгаагүй гэсэн бол эрүүгийн хэргийг түтгэлзүүлсэн тохиолдолд эд хөрөнгийг битүүмжлэх тогтоол хүчингүй болох уу? гэсэн асуултанд оролцогчидын 72 хувь нь тогтоол хүчингүй болно гэж хариулсан нь дээрх ажиллагааны тогтоолыг ямар үндэслэлээр хүчингүй болгох асуудлыг хуульд тодорхой заагаагүйг харуулсан юм.

Хэрэг бүртгэх албаны 2002-2006 онд битүүмжилсэн хөрөнгийн хэмжээг гэмт хэргийн улмаас учирсан хохиролын хэмжээтэй харьцуулахад жилд дунджаар 2.7%, нөхөн төлүүлсэн хохиролын хэмжээтэй харьцуулахад 3.2%-тай тэнцэхүйц хэмжээний хөрөнгийг битүүмжлэн хамгаалсан байна¹⁴.

Үүнээс харахад хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаах ажиллагааны явцад иргэний нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангах ажиллагаанд хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч хариуцлагагүй ханддаг буюу эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа маш хангалтгүй түвшинд хийгддэг. Өнөөгийн практикт хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчаас эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг цаг алдахгүй, хангалттай сайн хийж гүйцэтгэхгүй ихэвчлэн хохирол ихтэй, онц дуулиантай хэргүүдэд хийж байгаа нь нууц биш юм.

Түүнчлэн иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагчийг тухай бүрд нь тогтоохгүй орхих, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч нарын болон иргэний хариуцагчийн хөрөнгийг олж илрүүлэн, шаардлагатай үед цаг алдалгүй битүүмжлэн, нэхэмжлэлийг хангах арга хэмжээ авахгүй байх зөрчлүүд байсаар байна¹⁵.

Тухайн цаг үед хэрэгт холбогдох эд хөрөнгийг битүүмжлээгүйгээс шүүхийн

шийдвэрийг биелүүлэх боломжгүй, хохирогчийн хохирол барагдуулах асуудлыг улсаас хангах хуулийн заалт биелэгдэхэд хүндрэлтэй болдог. Дээрх асуудлаар хүний эрхийг хангах Европын шүүх нь нэг бус удаа сануулга өгч байсан¹⁶.

Иймээс Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 134 дүгээр зүйл болон Оросын холбооны улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 115-р зүйлийг судлаад дараах дүгнэлтэнд хүрч байна.

Сэжигтэн яллагдагчийн эд хөрөнгө битүүмжлэх процессын ажиллагаанд албадлагын арга хэмжээ ашиглах эрх зүйн дүрэм журам нь хоёр улсын хууль эрх зүйд адил төсөөтэй байна. ОХУ-ын хувьд Мөрдөн байцаах ажиллагаа хийгдэж эхлэх үеэс эхлэн эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа давхар хийгдээд явдаг бол Монгол улсад заавал эрүүгийн хэрэг үүссэний дараа хийгдэж байгаа нь эргээд сэжигтэн, яллагдагчид хууль бусаар олж авсан эд хөрөнгөө нуун далдлах, бусдад дамжуулах, хохирол барагдуулахад шаардагдах эд зүйлсийг зарж борлуулах боломж олгож байна. Энэ нь дээрх сэдвийг гүнзгийрүүлэн судалж эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлага байгааг харуулж байгаа юм. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг хугацаа алдахгүй хийх нь шүүхийн шийдвэрийг хангах, хохирол барагдуулах, улсад оруулах ёстой орлогыг бий болгоход маш чухал ач холбогдолтой зүйл билээ.

Монгол улсад эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагаа нь шүүхийн зөвшөөрөлгүйгээр зөвхөн прокурорын зөвшөөрөлтэй хийгддэг. Үүнээс харахад Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 134 дүгээр зүйлийн 134.3 дах хэсэг нь Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.3 дах хэсэгт заасан иргэний эд хөрөнгө эзэмших өмчлөх эрхийг

ноцтой зөрчиж байна.

ОХУ-ын Эрүүгийн процессын шинжлэх ухааны судлаачдын явуулсан судалгааны үр дүнг харвал эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны үндсэн агуулга болох тухайн процессын ажиллагааны дүрэм, журам түүнийг биелүүлэх эрх зүйн хэм хэмжээ, эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг хэрэглэх дотоод дүрэм нь адил төсөөтэй байна. Иймд хоёр орны хувьд Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн тодорхой ажиллагаа болох сэжигтэн яллагдагчийн эд хөрөнгийг битүүмжлэх процессын ажиллагааны эрх зүйн тогтолцоог улам боловсронгуй болгоход чиглэгдсэн иж бүрэн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх шаадлагатай.

Мөн тухайн асуудлыг онолын талаас хангалттай боловсруулаагүйгээс гэмт хэрэгт шүүн таслах ажиллагааны зорилтыг хангах явцад хуульд заасан иргэний эрх, эрх ашиг сонирхлыг хэрхэн хамгаалах талаар хуульд тодорхой тусгаагүй байгаа нь энэ талаар нарийвлан судалгааг явуулах шаардлагатайг харуулж байна.

Судалгаанд хамрагдсан хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчдын өгсөн саналыг нэгтгэн үзүүлбэл, Эрүүгийн хэрэг шүүхээр орж шийдэгдтэл ямар нэг хэрэг дээр эд хөрөнгө битүүмжлэх ажлыг хойшлуулшгүй хийдэг байх. Дээрх ажиллагаанд прокурор, их хэмжээний хохиролтой хэрэгт шүүгч болон түүний туслахыг оролцуулан тус тусдаа тэмдэглэл хөтлөх. Эд хөрөнгө битүүмжлэн хариуцуулах этгээд, тусгай байгууллага байлгах шаардлагатай байдаг. Үнэлгээг тогтоох шинжилгээний байгууллагыг төрөлжүүлж, мэргэшүүлэх нь маш чухал ач холбогдолтой.

Хувийн үнэлгээний байгууллагаар эд хөрөнгө битүүмжлэхэд мөнгө авдаг. Одоо хүртэл залилангийн хэрэг дээр шинжээчийн дүгнэлтээ авч чадаагүй байна. Энэ асуудлыг шийдүүлэх.

Битүүмжилсэн хөрөнгө хадгалагдах явцад үнэлгээ багасаж

¹⁴ Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол “Сургалтын гарын авлага” УБ., 2008. 114 дэх тал

¹⁵ Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол “Сургалтын гарын авлага” УБ., 2008. 31 дэх тал

¹⁶ Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М., 2004. С. 22.

ихсэх дохиолдол их гардаг. Үүнийг хохирол барагдуулахад бодитой тооцох буюу дахин үнэлэх ажиллагаа эрх зүйн орчин дутмаг байдаг. Битүүмжлэгдсэн хөрөнгийг хаана байршуулах, хадгалалт хамгаалалтын асуудлыг боловсронгуй болгох. Тодорхой зааж өгсөн улсын нэгдсэн байгууллагатай болох.

Эд хөрөнгийн маргааны шинж чанартай эрүүгийн бүх хэргүүдэд эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааг хийх шаардлагатай. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны талаар хуулинд нэмэлт хийж боловсронгуй болгох шаарлага байгаа. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны үндэслэл тодорхой бус байна. Хуульд маш тодорхой болгох. Эд хөрөнгө битүүмжлэх ажиллагааны асуудал нь хуульд дутагдалтай, ойлгомжгүй байдлаар туссан нь дээрх таслан сэргийлэх тодорхой арга хэмжээг практикт хэрэглэхэд хүндрэлтэй байдагаас төдийлөн хийгээд байдаггүй. Тиймээс эд хөрөнгө

битүүмжлэх ажиллагааг хийж битүүмжилсэн эд хөрөнгөө хаана ямар журмаар хадгалах, хамгаалах асуудлыг тодорхой болгох. Битүүмжилсэн эд хөрөнгийн үнэлгээг хаана ямар байгууллагаар хийлгэх асуудал нь хуульд тодорхой биш. Үнэлгээний хувийн байгууллагуудаар эд хөрөнгийн үнэлгээг хийлгэсэн тохиолдолд түүний зардлыг хаанаас гаргах нь тодорхойгүй үүнийг тодорхой болгох шаардлагатай.

Ном зүй:

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992-2009 он
2. Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль. 2002 он
3. Монгол Улсын Иргэний хууль 2012 он
4. Монгол улсын хууль. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн. 2010 он.
5. ОХУ-ын Үндсэн хууль. 2014 он
6. ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль. 2014 он
7. ОХУ-ын Иргэний хууль

2014 он

Хоёр. Ном бүтээл

1. Төрийн мэдээлэл. Улаанбаатар хот. 2002 он. №6
2. Б.Т. Безлепкин “ОХУ-ын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн тайлбар” 2012 он
3. АНУ-ын олон улсын хөгжлийн агентлаг, хууль зүйн үндэсний төв “Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол” сургалтын гарын авлага. УБ хот, 2008 он
4. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. . М., 2004 г.
5. Аршба Г.В., Гирько С.И., Николук В.В. Наложение ареста на имущество: учеб.-практ. пособие. М., 2004 г.
6. Прасковьян Д.А. Обеспечение гражданского иска: правовая природа и система средств. М., 2006 г.
7. Я. Цэвэл. Монгол хэлний товч тайлбар толь. УБ., 1966 он.

